

Martha

Lärarhandledning för andra stadiet

KONSUMTION

Bakgrundsmaterial

Marthaförbundets podd om konsumtion (36 min)

Hittas på Soundcloud: Marthaförbundet. Scanna QR-koden!

Arbetsblad

Separat arbetsblad kring konsumtion. Dela gärna ut före gruppen lyssnar så att alla kan bekanta sig med frågorna och vid behov göra anteckningar. Arbetsbladet fylls i individuellt medan man lyssnar eller efter att man lyssnat klart. Man kan med fördel ge det som läxa och diskutera genom uppgiften efteråt i klass eller mindre grupper.

Bakgrund

Köpspsykologi

Det finns flera anledningar till varför vi köper en vara. Detta trots att vi ofta framställs som rationella varelser som med varje konsumtionsbeslut vill maximera den totala nyttan.

Många företag ser oss som konsumerande enheter och sätter stora pengar på att tänka ut hur vi psykologiskt fattar våra köpbeslut och hur vi lockas av deras reklam. Att konsumera blir i det här fallet ett beslut som fattas med hjälp av utomstående krafter. Vi lyder helt enkelt, ibland kanske mer omedvetet än medvetet. Vi kan även se det som ett utomstående beslut om vi konsumerar på grund av grupstryck, eller för att passa in i en grupp. Här kanske vi konsumerar på ett helt annat sätt när vi är med vänner än när vi är ensamma. Skulle vi konsumera på ett annat sätt om vi t.ex. via sociala medier aldrig fick dela våra inköp?

Konsumtion kan även sättas ihop med många olika känslor. Vi konsumerar kanske för att trösta eller belöna oss själva. Kanske känner vi oss ensamma, uttråkade eller så har det gått så långt att konsumtionen har blivit behovsstyrd. Inte så att vi behöver produkten utan så att vi har utvecklat ett shoppingberoende. Ett beroende som ofta grundar sig i känslorna ovan. Vi känner ofta att vi blir glada av att köpa grejer. En glädje som forskningen visar håller i sig i några veckor i medeltal.

Brådska, stress och gammal vana är även andra saker som påverkar vår konsumtion. Vilka konsumtionsmönster har vi till exempel med oss hemifrån?

Konsumentmakt

Eftersom efterfrågan genererar utbud är det viktigt att tänka på vilka företag och produkter vi stöder med våra inköp. Varje köp beskrivs som en röst som konsumenten ger till det företag som producerar och/eller säljer varan. Därför är det klokt att vi, innan vi köper en vara, funderar på vem vi stöder med vår konsumtion. När vi köper en produkt tillverkad i Finland försäkras vi om att produktionen följer gällande lagar och säkerhetskrav, både för de som skapar produkten och för slutkonsumenten. Tillverkaren uppfyller krav på hälsovård, pension och andra sociala skyddsnät som vår lagstiftning ställer krav på. När vi väljer inhemska produkter stöder vi också våra inhemska företagare och skapar arbetsmöjligheter.

Hållbar konsumtion

Hållbarhet brukar delas in i social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. När vi konsumerar behöver vi ta alla tre i beaktande. Den sociala hållbarheten handlar om att vår vara producerats under rättvisa förhållanden. Om vi köper en t-tröja för 10 € fördelas till exempel pengarna enligt organisationer som Fair trade center, Clean clothes campaign och det globala facket Industri all på följande sätt: Butiken 5 €, Varumärket 3,20 € , Fabriken 1,10 € , Sömmerskan 5-30 cent, Transport 50 cent, Bomullsplockaren 40 cent

Den ekonomiska hållbarheten kan vi se ur både ett makro- och ett mikroperspektiv. Låt oss här fokusera på det sistnämnda och konstatera att ekonomisk hållbarhet i vår vardag handlar om att vi konsumerar inom våra ekonomiska ramar, att vi inte låter våra begär gå före våra behov och att vi förstår att det alltid är bättre att konsumera med sparade pengar framom lånade pengar.

Den miljömässiga hållbarheten handlar om att se till att vår konsumtion inte går ut över djur och natur. Vilka spår lämnar vår konsumtion efter sig? Vilka koldioxidavtryck skapar vi? Har vi koll på om produkterna testats på djur? Ett begrepp som ofta lyfts upp här är överkonsumtionsdagen, det vill säga den dag när vår konsumtion överskrider jordens förmåga att producera nya naturresurser och hantera utsläppen av växthusgaser.

Konsumenträtt

Som konsument har vi både rättigheter och skyldigheter. Som konsument har du rätt till en vara eller tjänst som motsvarar beskrivningen och vars prissättning är korrekt återgiven. Du har inte automatisk retur- eller bytesrätt om du ändrar dig, men ofta erbjuder försäljare bytesrätt. Är varan bristfällig har du däremot returrätt och ibland rätt att häva köpet. I första hand kan du få felet reparerat, varan utbytt, få avdrag på priset och i sista hand få köpet upphävt och pengarna tillbaka. Du har rätt att returnera varor som du inte har kunnat bekanta dig med, det vill säga allt som beställs på nätet. Vissa produkter har garanti. Om varan går sönder under garantitiden får du den reparerad eller utbytt. Garantin gäller inte om du har använt produkten felaktigt eller vårdslöst.

Som konsument är du främst skyldig att betala för produkten. För en hållbar ekonomi och ett hållbart samhälle rekommenderas att du reflekterar över hållbarhetsfrågor och vad din konsumtion orsakar. Trots att du inte har en laglig skyldighet att ta hand om det avfall som din konsumtion förorsakar är det något som naturligtvis hör till en god och medveten konsument; både att på förhand tänka till kring hur mycket och vilken typ av avfall vår konsumtion förorsakar och också efteråt sortera och återvinna avfallet på rätt sätt. Genom att klaga när vi upplever att företagen inte sköter sina skyldigheter kan vi även påverka situationen i rätt riktning.

Diskussionsfrågor

Vad tror du händer med dina 20 euro när du köper en imitation av en läderväska i en kinesisk webbaffär? Vilken typ av arbetskraft stöder du? Hur ser arbetsvillkoren ut? Brukar du rösta med plånboken? D.v.s. välja eller avstå från produkter och företag på grund av dina värderingar? Vilka frågor tycker du då är viktiga att ta i beaktande?

Varför köper vi så mycket saker? Vad är det som påverkar oss? Vad kan vi istället hyra/låna/dela? Vilka faktorer gör att många hellre köper än hyr/lånar och delar?

Studier visar att för att nå samma negativa koldioxidutsläpp som en nyproducerad t-tröja ger så kan man köpa 197 begagnade t-tröjor. Hur ser du på konsumtion av second hand? Vad är fördelarna? Finns det nackdelar? Tycker du att det är okej att ge och få begagnade presenter?

Grupparbete

November är för många synonymt med en konsumtionsinriktad månad, med händelser som Black Friday, Singles Day och Cyber Monday som lockar med rabatter både i fysiska butiker och online. Hurudan reklam och marknadsföringsbudskap ser vi ofta i samband med dessa kampanjer? Vilka marknadsföringsknep tycker ni är lätta och svåra att stå emot?

Vad har du för rätt som konsument i följande frågor? Kolla in konkurrens- och konsumentverkets hemsida: www.kkv.fi/sv/konsumentarenden/

1) Du har köpt en tröja i en fysisk affär, men när du kommer hem gillar du den inte längre. Har du rätt att lämna tillbaka den?

2) Du har köpt ett par skor på nätet, men när de kommer gillar du inte färgen. Har du rätt att lämna tillbaka dem?

3) Du har köpt en ny kastrull som handtaget lossnar på efter ett halvt års användning. Har du rätt att lämna in den för reparation, få en ny eller häva köpet?

6) Du köper en begagnad kastrull på nätet av en privatperson. Efter en vecka lossnar handtaget. Vad har du för rättigheter nu?

4) Du köper ett spel till din bror i julklapp på nätet, men paketet kommer först i slutet av januari. Får du häva köpet?

5) Du köper en ny diskmaskin, men du får bara en bruksanvisning på engelska. Vad skall du göra då?

Bekanta er med begreppet överkonsumtionsdag på www.overshoot.footprintnetwork.org

När inföll den globalt under 2024 och när inföll den i följande länder; Finland, USA, Nigeria, Kina och Tyskland. Vilka tankar väcker det om konsumtionen i de olika länderna? Hur har datumet för när dagen infaller förändrats genom årtiondena? Vilka tankar väcker det och vad kan det bero på?